

Prof. dr hab. Krzysztof Wójtowicz
Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii
Uniwersytetu Wrocławskiego

Wrocław, 30. 09. 2017 r.

Recenzja w postępowaniu o nadanie tytułu profesora nauk prawnych
Pani doktor habilitowanej Elżbiecie Dyni
profesor nadzwyczajnej Uniwersytetu Rzeszowskiego

Pani dr hab. Elżbieta Dynia uzyskała stopień doktora habilitowanego w dniu 22 lutego 1999 r. a zatem może Jej być nadany tytuł profesora, o ile spełni pozostałe warunki określone w art. 26 ust. 1 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (tekst jednolity Dz.U. z 2016 r., poz. 882) tj. posiada osiągnięcia naukowe znacznie przekraczające wymagania stawiane w postępowaniu habilitacyjnym, posiada doświadczenie w kierowaniu zespołami badawczymi, o których mowa w ustawie lub odbyła staże naukowe w instytucjach naukowych, w tym zagranicznych, lub prowadziła prace naukowe w instytucjach naukowych, w tym zagranicznych a ponadto posiada określone w ustawie osiągnięcia w opiece naukowej.

Osiągnięcia naukowe.

Po uzyskaniu stopnia doktora habilitowanego Kandydatka opublikowała 53 prace naukowe.

Swoje zainteresowania naukowe Pani dr hab. Elżbieta Dynia skupiła na pięciu obszarach badawczych, przy czym większość publikacji dotyczy szeroko pojętego statusu prawnomiędzynarodowego państwa.

W centrum pierwszego obszaru badawczego sytuuje się instytucja uznania międzynarodowego. Badanie zagadnienia uznania międzynarodowego rządu zaowocowało rozprawą habilitacyjną pt. *”Uznanie rządu w prawie międzynarodowym”*, a po uzyskaniu stopnia doktora habilitowanego Kandydatka poszerzyła krąg badań o kwestie związane z uznaniem państwa. Drugi obszar badawczy koncentruje się wokół problematyki międzynarodowej ochrony praw człowieka. W ramach trzeciego Kandydatka badała zagadnienia związane z integracją europejską. Czwartą tematykę badawczą stanowi międzynarodowe prawo karne, zaś piątą międzynarodowe prawo lotnicze i kosmiczne.

Zagadnienie uznania państwa budzi kontrowersje w nauce prawa międzynarodowego a praktyka, kształtowana pod wpływem silnych uwarunkowań politycznych, nie dostarcza jednoznacznych wskazówek co do przesłanek i skutków uznania. Rozpad ZSRR i Jugosławii ukazał z całą mocą aktualność tej problematyki i potrzebę poszukiwania przez społeczność międzynarodową spójnych zasad w tym względzie. Uniknięcie manipulacji politycznych, zwłaszcza w przypadku dążeń secesyjnych, nie jest oczywiście możliwe, ale nie oznacza to, iż prawo międzynarodowe ma pozostać bezradne.

Podjęcie tej trudnej problematyki dobrze świadczy o intuicji badawczej Pani dr hab. Elżbiety Dyni.

Kandydatka wyniki swoich badań publikowała początkowo w formie artykułów skoncentrowanych na kwestiach szczegółowych - *Wkład Unii Europejskiej w rozwój instytucji uznania państwa* (2003), *Uznanie Kosowa z punktu widzenia prawa międzynarodowego* (2009), *Uznanie państwa powstałego w drodze secesji* (2015), *Recognition of the State by an International Organization – Theoretical Aspects and Practice* (2016), *Prawo do samostanowienia a integralność terytorialna państwa* (2016).

W monografii *Uznanie państwa w prawie międzynarodowym. Zarys problematyki* (2017) Pani dr hab. E. Dynia zebrała wnioski wynikające z badań cząstkowych ale jednocześnie wzbogaciła te wnioski o rozbudowane rozważania teoretyczne i konkluzje ogólniejszej natury. Zadanie, którego się podjęła nie jest łatwe, gdyż instytucja uznania międzynarodowego nie została dotychczas skodyfikowana, a brak jednolitej praktyki utrudnia stwierdzenie, które normy postępowania w tym względzie uzyskały status prawa zwyczajowego, a które nie.

Prawidłowe jest przyjęte podejście metodologiczne Autorki polegające na poddaniu analizie a następnie ustaleniu znaczenia kluczowych pojęć składających się na całościową konstrukcję instytucji międzynarodowego uznania państwa. Kandydatka szeroko wykorzystuje dorobek doktryny, akty prawa międzynarodowego i orzecznictwo sądów międzynarodowych.

Za punkt wyjścia przyjmuje definicję, która zakłada, iż państwo w świetle prawa międzynarodowego jest jednością terytorium, ludności oraz efektywnej władzy zwierzchniej zdolnej do wykonywania funkcji państwowych w stosunkach wewnętrznych i zagranicznych. W dyskusji nad znaczeniem tzw. czwartego atrybutu państwa wymienionego w międzyamerykańskiej Konwencji o prawach i obowiązkach państw (1933), tj. zdolności do utrzymywania stosunków z innymi państwami, przyjmuje za częścią doktryny, iż atrybut ten nie jest elementem definicji państwa jako osoby prawnej, natomiast jest on konsekwencją

podmiotowości międzynarodowej. Zastrzega przy tym, że państwu musi przysługiwać przymiot suwerenności, co oznacza, iż niesuwerenne terytorialne jednostki geopolityczne nie posiadają podmiotowości prawnomiędzynarodowej, z której wynika zdolność prawna i zdolność do działań w ramach międzynarodowego porządku. Należy na marginesie odnotować użycie zbyt radykalnego stwierdzenia, iż „suwerenność to pojęcie dotyczące tylko państwa”, gdyż istotne znaczenie ustrojowe ma także pojęcie suwerenności narodu (ludu) a w ustrojoznawstwie brytyjskim także pojęcie suwerenności parlamentu. Sama Autorka monografii pisze zresztą dalej o suwerenności narodowej w kontekście pojęcia suwerenności wewnętrznej.

Kandydatka solidnie uzasadnia odrzucenie występującego w doktrynie prawa międzynarodowego poglądu, zgodnie z którym proces powstawania nie podlega analizie z punktu widzenia prawa międzynarodowego. Jej zdaniem brak decydującego wpływu prawa międzynarodowego na przebieg procesów państwowotwórczych nie oznacza pozbawienia prawa międzynarodowego roli miernika legalności powstania państw. I tak za nielegalne należałoby uznać powstanie państw w sposób sprzeczny z zasadami Karty Narodów Zjednoczonych, a zwłaszcza z zasadą samostanowienia narodów.

W tym kontekście Pani dr hab. E. Dynia bierze pod uwagę problemy współczesnej praktyki, obejmującej zarówno jednoczenie się państw jak i ich podział. W tym ostatnim przypadku stoi na stanowisku, że w świetle prawa międzynarodowego nie istnieje ani prawo do secesji, ani też bezwzględny zakaz secesji. Niemniej jednak nie oznacza to neutralności prawa międzynarodowego w przypadku, gdy secesja jest skutkiem interwencji zewnętrznej. Stąd słuszny wniosek Autorki, iż w takim przypadku wykluczone jest, w świetle prawa międzynarodowego, uznanie powstałego w tych okolicznościach tworu politycznego za państwo.

W przyjętej przez Panią dr hab. E. Dynię konstrukcji uznania państwa, uwzględniony jest warunek efektywności, odzwierciedlający praktykę państw. Warunek ten, choć konieczny może nie być wystarczający, czego ilustracją są przytoczone w pracy kryteria „demokratyczności” systemu politycznego ustanowione przez Unię Europejską i traktowane przez nią jako warunek uznania. Można w tym dostrzec tendencję do uwzględniania w praktyce uznania warunku przestrzegania zasad, na których opiera się społeczność międzynarodowa. Autorka jednak, po przeanalizowaniu działań podejmowanych m.in. przez Organizację Narodów Zjednoczonych zajmuje w tym względzie ostrożniejsze czy też bardziej realistyczne stanowisko konkludując, że kryterium efektywności władzy państwowej

przeważa nad jakimkolwiek innym czynnikiem ją legitymizującym, w tym demokratycznym charakterem.

Autorka dokonała krytycznej i ilustrowanej dawniejszą i współczesną praktyką analizy przypadków przedwczesnego i opóźnionego uznania, omówiła w oparciu o orzecznictwo sądów międzynarodowych i poglądy doktryny teorie uznania – konstytutywną i deklaratoryjną, dostrzegając więcej argumentów przemawiających za tą ostatnią.

Klasyczne pojęcia przyjęte w odniesieniu do rodzajów i form uznania państwa (*de iure – de facto*, indywidualne – zbiorowe, wyraźne – dorozumiane) odniosła do sytuacji, które pojawiły się w praktyce międzynarodowej. Podobnie problem skutków prawnych uznania i nieuznania państwa zilustrowała trafnie dobranymi przykładami. Zwłaszcza interesująca jest analiza prawna sytuacji tzw. Tureckiej Republiki Cypru Północnego dokonana na podstawie orzeczeń Europejskiego Trybunału Praw Człowieka i Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej.

W monografii znalazły się pogłębione rozważania na temat uznania państwa przez organizację międzynarodową. Problematyka ta budzi kontrowersje w doktrynie z kilku powodów. Przede wszystkim pojawia się pytanie, czy przyjęcie państwa do takiej organizacji, będącej odrębnym podmiotem prawa międzynarodowego od państw członkowskich, jest równoznaczne z udzieleniem uznania przez wszystkie państwa członkowskie, włączając w to państwa głosujące przeciwko przyjęciu kandydata. Posługując się przykładem ONZ Autorka z jednej strony, z faktu przyjęcia państwa do tej organizacji wywodzi obowiązek Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości do uznania, że dany podmiot jest państwem w rozumieniu prawa międzynarodowego, a z drugiej przyznaje, iż poszczególne państwa mogą pozostać przy swojej decyzji nieuznawania, choć długotrwałe wstrzymywanie się z uznaniem spowoduje oczywiste komplikacje we wzajemnych relacjach między państwami na forum organizacji. Niemniej złożona jest sytuacja, gdy organizacja, np. ONZ, odmawia przyjęcia pretendującej do państwowości jednostki terytorialnej w poczet swych członków. Trudno byłoby wyprowadzić z takiej odmowy obowiązek nieuznawania za państwo tej jednostki przez suwerenne podmioty prawa międzynarodowego, nawet jeśli zdecydowana większość członków organizacji akceptuje odmowę. Szukając najbardziej racjonalnego rozwiązania tego problemu, Pani dr hab. E. Dynia przychyliła się do sformułowanego w doktrynie poglądu, iż stanowisko organizacji międzynarodowej w przedmiocie uznania jakiegoś nowopowstałego państwa można traktować jako zalecenie. Przytoczone w monografii liczne przykłady z praktyki międzynarodowej przemawiają za trafnością tego stanowiska.

W ramach badań nad zagadnieniem międzynarodowej ochrony praw człowieka Pani dr hab. E. Dynia opublikowała artykuły, w których analizowała relacje między europejskimi standardami praw człowieka a polskim porządkiem prawnym (*Europejski system ochrony praw człowieka a Polska* - 2005) a także sposób uregulowania prawa do sądu w prawie europejskim (*Prawo do sądu w świetle Europejskiej Konwencji Praw Człowieka i Podstawowych Wolności oraz Karty Praw Podstawowych* – 2009). W tym ostatnim opracowaniu wykazała, iż niektóre konstrukcje prawne są ujęte szerzej w Karcie Praw Podstawowych UE (KPP) niż w Europejskiej Konwencji Praw Człowieka. Dotyczy to zasady *ne bis in idem*, którą KPP odnosi nie tylko do wewnętrznych postępowań karnych w poszczególnych państwach członkowskich Unii Europejskiej, ale w ramach Unii nadaje tej zasadzie wymiar ponadpaństwowy. Szerszy zakres merytoryczny ma również prawo do sądu w świetle postanowień KPP.

Oryginalnym i bardzo aktualnym zagadnieniem badawczym wybranym przez Kandydatkę w ramach szeroko pojętych praw człowieka jest prawo do integralności fizycznej jednostki ludzkiej. Kwestie związane z transplantacją ludzkich organów zostały zaprezentowane w artykule *Transplantologia a prawa człowieka* (2013). Zwróciła w nim uwagę z jednej strony na szanse jakie stwarzają nowoczesne metody terapeutyczne a z drugiej na niebezpieczeństwo uprzedmiotowienia człowieka i zagrożenia dla godności osoby ludzkiej.

W ścisłym związku z problematyką praw człowieka pozostają publikacje Kandydatki na temat instytucji obywatelstwa (*Obywatelstwo w świetle prawa międzynarodowego* – 2000, *Obywatelstwo Unii Europejskiej* – 2009), mniejszości narodowych (*Ochrona mniejszości narodowych w prawie międzynarodowym* – 2001) oraz uchodźców (*Konwencja Genewska dotycząca statusu uchodźców a międzynarodowe standardy ochrony praw człowieka* – 2014).

Perspektywa przystąpienia Polski do Unii Europejskiej skłoniła Kandydatkę do objęcia swymi zainteresowaniami prawnych aspektów integracji europejskiej. Opublikowała trzykrotnie uaktualniane i rozszerzane opracowanie monograficzne o charakterze podręcznikowym *Integracja europejska* (2003, 2004, 2006) oraz zamieściła rozdział w podręczniku akademickim (2012). Jest autorką artykułów podejmujących takie problemy jak suwerenność państwa oraz tożsamość narodowa w procesie integracji, harmonizacja prawa polskiego z prawem wspólnotowym, implikacje układu z Schengen dla Polski, polityka regionalna Unii Europejskiej, reformy ustrojowe w Traktacie ustanawiającym Konstytucję dla Europy, zasada autonomii prawa wspólnotowego. W ramach krótkich opracowań naukowych rozważała kwestie metodologiczne (*Badania nad integracją europejską z perspektywy nauk*

prawnych – 2007, *Studia europejskie z perspektywy nauk prawnych* – 2010) a także teoretyczne (*Prawo Unii Europejskiej a prawo krajowe – aspekty teoretyczne* – 2013).

Stosunkowo wąskim, choć nie marginalnym zagadnieniem regulowanym przez normy prawa międzynarodowego, zwyczajowego i umownego, jest odpowiedzialność prawnomiędzynarodowa jednostki. O znaczeniu jakie społeczność międzynarodowa przywiązuje do tej kwestii świadczy powołanie w niedawnej przeszłości międzynarodowych trybunałów karnych oraz kontrowersje wokół zakresu immunitetu głowy państwa i członków rządu, także już nie pełniących tych funkcji, gdyby osobom tym zarzucano popełnienie zbrodni naruszających prawo międzynarodowe. Dyskusje toczą się również na temat zasady jurysdykcji uniwersalnej, i to nie tylko w odniesieniu do przestępstwa piractwa. Pani dr hab. E. Dynia podjęła tę problematykę w takich artykułach jak: *Przestępstwa prawa międzynarodowego. Odpowiedzialność prawnomiędzynarodowa jednostki* (1998), *Odpowiedzialność prawnomiędzynarodowa jednostki w świetle prawa międzynarodowego* (2007), *Zbrodnie międzynarodowe* (2008), *Interwencja humanitarna w Kosowie* (2011). Na podstawie przeprowadzonej przez siebie analizy Autorka stawia ogólniejszą tezę, iż prawo międzynarodowe może być bezpośrednią podstawą jurysdykcji karnej względem osób fizycznych, które dopuściły się naruszeń tego prawa, jednak zastrzega, iż w zapewnieniu pociągnięcia do odpowiedzialności karnej sprawców naruszeń norm prawnomiędzynarodowych istotna rola przypada nie tylko społeczności międzynarodowej, ale przede wszystkim poszczególnym państwom.

W ostatnich latach Kandydatka poszerzyła swój krąg zainteresowań naukowych o problematykę międzynarodowego prawa lotniczego i kosmicznego. Aktywnie przyczynia się do popularyzacji tego zagadnienia organizując cykliczne konferencje i redagując lub współredagując będące ich wynikiem prace zbiorowe (*Prawo lotnicze i technologie. Nowe wyzwania dla międzynarodowego prawa lotniczego oraz technologii lotniczych* - 2015, *Aktualne problemy prawa lotniczego* – 2015, *Międzynarodowe prawo lotnicze, kosmiczne i technologie* – 2016, *Prawo lotnicze i kosmiczne oraz technologie* – 2017). Niezależnie od obowiązków redaktorskich opublikowała artykuły mieszczące się w powyższej tematyce (*Konwencja chicagowska i jej wpływ na rozwój międzynarodowego prawa lotniczego* – 2014, *Rola ICAO w zapewnieniu bezpieczeństwa żeglugi powietrznej* – 2015, *Zestrzelenie cywilnego statku powietrznego w świetle prawa międzynarodowego* - 2016).

Szczególnie aktualny, a przy tym złożony z prawnego i moralnego punktu widzenia jest podniesiony w ostatnim z wymienionych artykułów problem zestrzelenia cywilnego statku powietrznego opanowanego przez terrorystów. Opracowanie to dowodzi, iż Autorka

potrafi tam, gdzie to niezbędne sięgnąć także do uregulowań funkcjonujących w prawie wewnętrznym, gdy pozostają one w ścisłym związku ze zobowiązaniami wynikającymi z prawa międzynarodowego. O ile bowiem nie budzi wątpliwości, iż działalność państw w ich przestrzeni powietrznej opiera się na zasadzie całkowitej i wyłącznej suwerenności, to nie jest już tak oczywiste, czy państwo może zestrzelić cywilny statek powietrzny, z niewinnymi osobami na pokładzie, w przypadku wskazującym na zamierzone jego użycie do ataku terrorystycznego, mogącego spowodować wielką liczbę ofiar wśród ludności przebywającej na ziemi. Poszukując rozwiązania tej kwestii Autorka przytoczyła postanowienia konwencyjne a ponadto sięgnęła do prawa konstytucyjnego porównawczego. Jak trafnie wykazała, przyjęte w Niemczech i Polsce stosowne regulacje ustawowe zostały podważone przez sądy konstytucyjne tych państw, gdyż nie zapewniały właściwej równowagi między obowiązkiem poszanowania indywidualnych praw człowieka, zwłaszcza prawa do życia i godności, a wymogami bezpieczeństwa państwa. Zgodzić się trzeba z Kandydatką, że rozwiązanie tego trudnego problemu powinno nastąpić poprzez doprecyzowanie warunków ewentualnego zestrzelenia zarówno na poziomie międzynarodowego prawa lotniczego jak i w postanowieniach prawa wewnętrznego, przy poszanowaniu ogólnych zasad prawa międzynarodowego.

W podsumowaniu tej części recenzji wyrażam pogląd, że osiągnięcia naukowe Pani dr hab. Elżbiety Dyni, na które składają się prace o zróżnicowanej i właściwie analizowanej tematyce, znacznie przekraczają wymagania stawiane w postępowaniu habilitacyjnym.

Staż naukowe instytucjach naukowych, w tym zagranicznych lub doświadczenie w kierowaniu zespołami badawczymi realizującymi projekty finansowane w drodze konkursów krajowych lub zagranicznych

Pani dr hab. E. Dynia odbyła staże naukowe na uniwersytetach w USA i w Hiszpanii, a także współpracuje z *Institute and Centre for Air and Space Law* (McGill University, Kanada). Ponadto przebywała na stażu naukowym w Polskim Instytucie Spraw Międzynarodowych w Warszawie.

Wielokrotnie była organizatorem międzynarodowych i krajowych konferencji, będąc jednocześnie redaktorem i współautorem publikacji powstałych w ich rezultacie.

Spełnia zatem jeden z warunków ustawowych.

Osiągnięcia w opiece naukowej, pełnienie funkcji promotora i recenzenta rozpraw doktorskich, osiągnięcia dydaktyczne

Kandydatka była promotorem w trzech pomyślnie zakończonych przewodach doktorskich oraz pełniła trzynastokrotnie funkcję recenzenta prac doktorskich.

Nie ulega zatem wątpliwości, że Jej osiągnięcia w opiece naukowej w pełni odpowiadają warunkom określonym w ustawie.

W uzupełnieniu można dodać, że Pani dr hab. Elżbieta Dynia prowadzi zajęcia dydaktyczne z prawa międzynarodowego i europejskiego na kierunkach studiów realizowanych na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Rzeszowskiego oraz w innych szkołach. Była promotorem 540 prac magisterskich i 229 licencjackich.

Pełniła funkcję Prodziekana ds. studiów dziennych Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Rzeszowskiego oraz Prorektora ds. Studenckich i Kształcenia Uniwersytetu Rzeszowskiego.

Za swe osiągnięcia w zakresie działalności dydaktycznej otrzymała nagrody rektorskie.

Konkluzja

Zaprezentowane w recenzji osiągnięcia Pani dr hab. Elżbiety Dyni spełniają wspomniane na wstępie wymagania ustawowe, w związku z czym wnioskuję o dopuszczenie Jej do dalszych stadiów postępowania o nadanie tytułu profesora nauk prawnych.

Krzysztof Kępczyński